

De Buitenburcht

PROTESTANTS CHRISTELIJKE BASISCHOOL

PROTOCOL DYSLEXIE

Inhoud:

1. Inleiding	3
2. Wat is dyslexie?	5
2.1 Criteria om te spreken van dyslexie volgens Stichting Dyslexie Nederland	5
2.2 Kernproblemen bij dyslexie	6
2.2.1 Automatiseringsproblemen	6
2.2.2 Fonologische verwerking	6
2.2.3 Combinatie automatiseringsproblemen en fonologische verwerking	6
2.2.4 Overige mogelijke gevolgen van dyslexie	6
3. Toetskalender van De Buitenburcht	8
4. Uitval op het gebied van lezen en spelling	10
4.1 Lees- en spellingzwakke leerlingen	10
4.1.1 Handelingsgerichte interventies gericht op leesuitval	10
4.1.2 Handelingsgerichte interventies gericht op spellingproblemen	10
4.1.3 NT2 leerlingen	11
4.2 Leerlingen met vermoedens van dyslexie	11
4.2.1 Geen kenmerken van dyslexie gesignaleerd na afname DST	11
4.2.2 Wel kenmerken van dyslexie gesignaleerd na afname DST	12
5. Verwijzing naar externe instantie	13
5.1 De diagnose van dyslexie	13
5.2 De dyslexieverklaring	13
5.3 Begeleiding door externe instantie	13
6. Dyslexie in de klas	14
6.1 De dyslexiekaart	14
6.2 Dispenserende en compenserende maatregelen	14
6.2.1 Dispenserende/compenserende maatregelen bij technisch/begrijpend lezen	14
6.2.2 Dispenserende/compenserende maatregelen bij spelling	14
6.2.3 Dispenserende/compenserende maatregelen bij overige vakken	14
6.2.4 Hulpmiddelen	15
6.3 Leerkrachtgedrag	15
7. Samenwerking ouders en school	16
7.1 De gesprekkencyclus	16
7.2 Ouders als ondersteuners	17
8. Van groep 8 naar het voortgezet onderwijs	18
8.1 De eindtoets	18
8.2 De overdracht naar het voortgezet onderwijs	18
Literatuurlijst	19
Bijlage 1: Continuüm van zorg	20
Bijlage 2: A-H aanpak	22
Bijlage 3: Screeningslijst	23
Bijlage 4: Dyslexiekaart	25

1. Inleiding

Dit protocol is bedoeld om leerkrachten en ouders op De Buitenburcht inzicht te geven in de werkwijze van de school op het gebied van lees- en spellingonderwijs.

Door uit te gaan van een protocol, waarin volgens vastomlijnde kaders wordt gewerkt, kan de aanpak van leesproblemen en dyslexie op een controleerbare en efficiënte manier plaatsvinden.

Onderstaand is te lezen op welke wijze er in de groepen inhoud gegeven wordt aan lees- en spellingonderwijs.

Groepen 1 en 2:

In de kleutergroepen wordt nog niet zozeer gesproken over leesproblemen. Dit, omdat het daadwerkelijke leesonderwijs nog niet op gang komt.

Er is aandacht voor analyse, synthese en fonemisch bewustzijn. Dit gebeurt door middel van de methode Kleuterplein (Bijlhout, Menne & van der Zouw, n.d.).

Groep 3:

Technisch lezen

In het eerste half jaar van groep drie ligt de nadruk op het aanleren van alle klanktekenkoppelingen en de elementaire leeshandeling.

In het tweede half jaar van groep drie ligt de nadruk op het automatiseren van de leeshandeling en het verbeteren van de leessnelheid.

Begrijpend lezen

In het tweede half jaar is er aandacht voor begrijpend lezen. Dit is onderdeel van de leesmethode Veilig Leren Lezen (Mommers, et al., n.d.).

Spelling

In het eerste half jaar is er aandacht voor het schrijven van klankzuivere MKM-woorden.

In het tweede half jaar is er aandacht voor het schrijven van klankzuivere MKMM-/MMKM-woorden. Daarnaast komen er ook eenvoudige klankzuivere woorden aan bod (bijvoorbeeld: web, bed).

Groep 4:

Technisch lezen

De leesbegeleiding van groep vier is vooral gericht op het voortgezet technisch lezen. Er is aandacht voor het verbeteren van de leessnelheid en het lezen van complexere woorden. Dit wordt gedaan met behulp van de methode Estafette (Koekebacker, Van der Linden, Smolders & Struiksma, n.d.).

Begrijpend lezen

Omdat technisch lezen een voorwaarde is voor het goed kunnen begrijpend lezen, wordt in de tweede helft van groep 4 gestart met begrijpend lezen met behulp van de methode Grip op Lezen (Berkers, n.d.). De aandacht ligt op het aanleren van de leesstrategieën uit de methode.

Spelling

De aandacht ligt op het uitbreiden van het goed kunnen schrijven van de klankzuivere woorden. Dit gebeurt met behulp van de methode Spelling in Beeld (Stapel, n.d.). Deze methode verdeelt de woorden in strategieën, te weten: weetwoorden, klankwoorden en regelwoorden.

Groep 5-8:

Technische lezen

In de groepen 5 t/m 8 is het leesonderwijs erop gericht om de leesvaardigheid te onderhouden en eventueel te verbeteren.

Ook hier wordt gebruik gemaakt van de methode Estafette (Koekebacker et al., n.d.).

Begrijpend lezen

De aandacht ligt op het aanleren en kunnen toepassen van de leesstrategieën zoals aangeboden in de methode Grip op Lezen (Berkers, n.d.).

Spelling

Ook in de groepen 5 t/m 8 wordt gewerkt met de methode Spelling in Beeld (Stapel, n.d.). Er worden complexere woorden aangeboden. Daarnaast komt er ook aandacht voor werkwoordspelling.

Tevens vindt er een transfer plaats tussen de aangeboden spellingcategorieën en het stelonderwijs.

n.b. Bij alle groepen houden we door middel van het leerlingvolgsysteem de vorderingen van de leerlingen bij. In de toetskalender staat aangegeven wanneer de toetsen worden afgenomen, hierover is meer te lezen in hoofdstuk 3.

Almere, augustus 2013

2. Wat is dyslexie?

'Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau' (Stichting Dyslexie Nederland, 2008, zoals geciteerd in Scheltinga, Gijssel, van Druenen & Verhoeven, 2011).

Leesproblemen vallen het meest op bij hardop lezen, als het leestempo traag is en de lezer overwegen spellend leest, of als het leestempo hoog is en de lezer door raden veel fouten maakt. Deze problemen hebben gevolgen voor alle vakken op school, het leesbegrip zal niet voldoende tot stand komen.

Leerlingen met spellingproblemen maken vaak langdurig veel basale spellingfouten als gevolg van een automatiseringstekort; ze kennen en onthouden weinig tot geen spellingregels en ze corrigeren zichzelf niet. Van de regels die ze wel kennen, weten ze vaak niet wanneer en hoe ze deze moeten toepassen (Scheltinga et al., 2011).

2.1 Criteria om te spreken van dyslexie volgens Stichting Dyslexie Nederland

Stichting Dyslexie Nederland (vanaf nu SDN) noemt vijf criteria om te kunnen spreken van dyslexie. Deze criteria zijn:

1. Achterstand

Het vaardigheidsniveau van technisch lezen en/of spelling ligt significant onder dat van leeftijdsgenoten.

2. Gebrek aan accuratesse of snelheid

Er is sprake van een traag leestempo, waarbij de leerling geen gebruik maakt van directe woordherkenning.

Daarnaast is er sprake van een laag spellingtempo waarbij vaak veel fouten gemaakt worden.

3. Voldoende gelegenheid tot leren

De achterstand treedt op terwijl er voldoende instructie en oefening worden geboden (of in het verleden geboden zijn), die gewoonlijk leiden tot beheersing van het geoefende.

4. Hardnekkigheid

Het automatiseren van de lees- en spellingvaardigheden komt niet op gang, ook niet wanneer voorzien wordt in extra oefening en instructie (remediering). Dit wordt in onderwijstermen 'didactische resistentie' genoemd.

Er moet door middel van toetsen en observaties tijdens interventieperiodes aangetoond worden dat een leerling niet voldoende profiteert van extra instructie en oefening. Het hardnekkigheidscriterium kan dan ook op zijn vroegst worden vastgesteld, na drie meetmomenten.

5. Tekort in automatisering

Een vaardigheid is onvoldoende geautomatiseerd wanneer de uitvoering nog te bewust verloopt. Een tekort in automatisering blijkt uit een opmerkelijke 'daling van de kwaliteit' van taakuitvoering wanneer:

- op hetzelfde taakniveau tegelijkertijd ook aandacht moet worden gegeven aan een andere taak;
- en/of het te lezen of spellen materiaal moeilijker wordt (onbekende woorden, lange woorden, complexe woorden);
- en/of de aanslag op automatisering groter wordt door spanning of tijdsdruk.

In dit verband houdt de 'daling van de kwaliteit' in: moeizaam decoderen, raden, fouten maken, vertragingen.

2.2 Kernproblemen bij dyslexie

De twee kernproblemen die een rol spelen bij dyslexie zijn:

1. Automatiseringsprobleem
2. Probleem met het auditief verwerken van spraakklanken (fonologische verwerking)

2.2.1 Automatiseringsproblemen

Leerlingen met dyslexie hebben moeite met het automatiseren van vaardigheden. Het lezen gaat niet automatisch, evenmin als het schrijven. Ook het automatiseren van andere vaardigheden, die niets met taal te maken hebben, raken soms niet goed geautomatiseerd.

Voorbeelden van vaardigheden die een hoge mate van automatisering vereisen:

- klank-tekenkoppeling (letters herkennen en letters schrijven);
- directe woordherkennig (technisch lezen);
- het onthouden van woordbeelden (spelling);
- het onthouden en kunnen toepassen van spellingregels;
- het leren hoofdrekenen en tafels (rekenen);
- complexe motorische vaardigheden (zoals zwemmen, fietsen en autorijden).

2.2.2 Fonologische verwerking (= het auditief verwerken van spraakklanken)

De auditieve verwerking van klanken levert problemen op. Dat wil zeggen dat de verwerking van spraakklanken in de hersenen niet optimaal verloopt. Hierdoor kunnen leerlingen met dyslexie vaak moeilijk verschillen horen tussen klanken in woorden (b.v. heus/huis, schuur/scheur, hoor/hor, veel/vil), de zgn. 'auditieve discriminatie'.

Ook zijn er vaak problemen met het uiteenrafelen van een woord tot klanken of klankgroepen bij het spellen (b.v. herfst = h-e-r-f-s-t, fietsenmaken = fiet-sen-ma-ker), de zgn. 'auditieve analyse en synthese'.

Tenslotte is het letterlijk en in de juiste volgorde onthouden van klanken, woorden of zinnen vaak een probleem (auditief geheugen).

2.2.3 Combinatie automatiseringsproblemen en fonologische verwerking

De combinatie van de twee kernproblemen 'automatiseringsproblemen' en 'fonologische problemen', maakt dat veel taken voor een leerling met dyslexie moeilijk zijn uit te voeren. In de praktijk moeten immers vaak auditieve en andere vaardigheden tegelijk worden toegepast, b.v. bij:

- Het schrijven van een dictee: de leerling moet de dicteezin onthouden terwijl hij de woorden uiteenrafelt in klanken en klankgroepen, nadenkt over spellingregels en moeilijke woorden en ook nog op zijn handschrift moet letten. Intussen is de leerkracht alweer bezig met het voorlezen van de tweede zin Voor een dyslectische leerling is het onmogelijk om snel, netjes en foutloos te schrijven.
- Het maken van aantekeningen: de leerling moet snel en leesbaar opschrijven terwijl de leerkracht al weer verder praat.
- Hardop voorlezen: de lezer moet de woorden van de tekst 'decoderen' (technisch lezen), tegelijkertijd op zijn uitspraak en intonatie letten en ook nog begrijpen waar het over gaat. En dat alles in een behoorlijk tempo.
- Het lezen van ondertitels bij een film: de lezer moet in snel tempo (dus geautomatiseerd) lezen en tegelijkertijd de beelden van de film volgen.

2.2.4 Overige mogelijke gevolgen van dyslexie

Voorbeelden van andere problemen die kunnen voorkomen bij leerlingen met dyslexie zijn:

- Gebrekkig tijdsbesef en moeite met leren klokkijken.
- Woordvindingsproblemen: vaak niet op een woord of een naam kunnen komen. Het woord of de naam is wel bekend maar kan op dat moment niet gezegd/ niet 'gevonden' worden.
- Problemen met mondeling formuleren: heeft vaak te maken met woordvindingsproblemen.
- Woorden verkeerd uitspreken. Dit heeft te maken met de fonologische problemen.

- Slordig of onduidelijk articuleren. Dit heeft eveneens met de fonologische problematiek te maken.
- Problemen met het onthouden van 'betekenisloze' informatie: informatie waarbij in het hoofd geen beeld kan worden gevormd. Voorbeelden: telefoonnummers, pincodes, jaartallen, plaatsnamen, woordjes bij Engels.
- Motivatieproblemen, faalangst en/of vermijdingsgedrag. Deze zijn meestal geen oorzaak maar juist een gevolg van de leerproblemen.

3. Toetskalender van De Buitenburcht

Op de Buitenburcht werken we met een toetskalender. De grijs gearceerde toetsen worden afgenomen bij **alle** leerlingen uit de betreffende groep.

Groep	Periode	Toets
1	januari	<ul style="list-style-type: none"> CITO LOVS Taal voor Kleuters M1 – voor alle kleuters die voor de zomervakantie zijn gestart.
	april	<ul style="list-style-type: none"> Beginnende geletterdheid CPS - rijmtoets
	juni	<ul style="list-style-type: none"> CITO LOVS Taal voor Kleuters E1 – voor alle kleuters, tenzij ze vier maanden onderwijs genoten hebben.
2	november	<ul style="list-style-type: none"> Beginnende geletterdheid CPS – letterkennis toets 1 – analysetoets – synthesesoets 1
	januari	<ul style="list-style-type: none"> CITO LOVS Taal voor Kleuters M2 – voor alle kleuters.
	mei	<ul style="list-style-type: none"> Beginnende geletterdheid CPS – letterkennis toets 2 Analysetoets – synthesesoets 1 Analyse en synthese voor laag scorende kinderen uit oktober. Letterkennis toets bij alle leerlingen
	juni	<ul style="list-style-type: none"> CITO LOVS Taal voor Kleuters E2 – voor alle kleuters.
3	september	<ul style="list-style-type: none"> Begintoets Veilig leren lezen
	november	<ul style="list-style-type: none"> Herfstsignalering volgens VLL – grafemen – syntheseswoorden – wisselwoorden – zinnenfonemen. AVI-B doublure leerlingen en snelle lezers Beginnende geletterdheid CPS – analyse + benoemsnelheid, voor zwakke lezers (uitvallers herfstsignalering).
	januari	<ul style="list-style-type: none"> Wintersignalering – grafementoets CITO LOVS spelling M3 CITO LOVS technisch lezen – Leestechiek M3 DMT kaart 1-2 - alle leerlingen AVI M3 versie A - alle leerlingen + eventueel doortoetsen tot AVI instructie-niveau.
	maart	<ul style="list-style-type: none"> Lentesignalering - spellingtoetsen
	april	<ul style="list-style-type: none"> AVI M3 versie B – voor leerlingen die op de wintersignalering versie M3 niet behaald hebben
	juni	<ul style="list-style-type: none"> CITO LOVS spelling E3 CITO LOVS technisch lezen – Leestechiek E3 DMT kaart 1-2-3 - alle leerlingen AVI E3 versie A - alle leerlingen + doortoetsen tot AVI instructie-niveau CITO LOVS begrijpend lezen E3 CITO LOVS Leestempo E3 afnemen bij I, II en III scorende leerlingen op Leestechiek E3.
4-7	september	<ul style="list-style-type: none"> Vloeiend en Vlot controletaak- Estafette
	november	<ul style="list-style-type: none"> Vloeiend en Vlot controletaak- Estafette (na afronding eerste boek)
	januari	<ul style="list-style-type: none"> CITO LOVS Spelling M versie CITO LOVS Begrijpend lezen M versie CITO LOVS Leestempo M versie DMT kaart 1-3 AVI M versie van het leerjaar bij uitval op de Leestempo en/of DMT. Terug-/doortoetsen tot

		AVI instructieniveau.
	april	▪ Vloeiend en Vlot controletaak- Estafette (na afronding derde boek)
	juni	<ul style="list-style-type: none"> ▪ CITO LOVS Spelling E versie ▪ CITO LOVS Begrijpend lezen E versie ▪ CITO LOVS Leestempo E versie ▪ DMT kaart 1-3 ▪ AVI E versie van het leerjaar bij uitval op de Leestempo en/of DMT. Terug-/doortoetsen tot AVI instructieniveau.
8	september	▪ Vloeiend en Vlot controletaak- Estafette
	november	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vloeiend en Vlot controletaak- Estafette (na afronding eerste boek) CITO LOVS Spelling M versie ▪ CITO LOVS Begrijpend lezen M versie ▪ CITO LOVS Leestempo M versie ▪ DMT kaart 1-3 ▪ AVI M versie van het leerjaar bij uitval op de Leestempo en/of DMT. Terug-/doortoetsen tot AVI instructieniveau.
	Maart	▪ Vloeiend en Vlot controletaak- Estafette (na afronding tweede boek)
	juni	▪ -

(Scheltinga et al., 2011)

4. Uitval op het gebied van lezen en spelling

In het lees- en spellingonderwijs op De Buitenburcht streven we er naar om te werken op drie didactische niveaus. Namelijk:

- Aanpak 1: instructie-afhankelijke leerlingen
- Aanpak 2: instructie-gevoelige leerlingen
- Aanpak 3: instructie-onafhankelijke leerlingen

Leerlingen met een IV of V score, of op basis van leerkracht observaties, zitten in aanpak 1. In paragraaf 4.1 staat verder beschreven hoe hier inhoud aangegeven wordt.

Naast het werken met verschillende aanpakken in de groep, is het van belang het continuüm van zorg nader uit te leggen. Het continuüm van zorg gaat uit van zorgniveaus waarop het onderwijs aan en de begeleiding van leerlingen met lees- en/of spellingproblemen ingevuld moeten worden (Scheltinga et al., 2011).

Zorgniveau 1: Goed lees- en spellingonderwijs in de groep

Zorgniveau 2: Extra zorg in de groep door de groepsleerkracht (zwakste 25%, aanpak 1)

Zorgniveau 3: Extra zorg buiten de groep of met ondersteuning in de groep door de zorgspecialist in de school (10% van de zwakste groep leerlingen, aanpak 1)

Zorgniveau 4: Diagnostiek en behandeling door externe instantie (4% van de zwakste groep leerlingen)

(zie voor de uitgebreide versie van het continuüm van zorg, bijlage 1).

Het continuüm van zorg geeft aan dat er onderscheid te maken is tussen leerlingen met lees- en spellingproblemen en leerlingen die in aanmerking komen voor de diagnose dyslexie. Kortom: niet elke leerling die uitval laat zien, zal dyslexie hebben. Zie hiervoor de beschreven kenmerken in hoofdstuk 2.

4.1 Lees- en spellingzwakke leerlingen

Leerlingen met een IV of V score op het gebied van lezen en/of spelling, worden aangeduid als lees- en/of spellingzwakke leerlingen.

Uit de literatuur blijkt dat het belangrijk is om achterstanden vroegtijdig te signaleren, omdat de kans dat de achterstand ingehaald kan worden dan het grootst is (Scheltinga et al., 2011). Vandaar het belang om de voortgang regelmatig te toetsen en evalueren.

4.1.1 Handelingsgerichte interventies gericht op leesuitval

Wanneer een leerling uitvalt op de CITO LOVS leestoetsen (IV/V score) of uitvalt op de methode leestoetsen (D/E of M/O score), is direct handelen noodzakelijk.

De volgende stappen worden ondernomen:

- Vermelden in groepsoverzicht en groepsplan.
- Leesonderwijs volgen in aanpak 1.
- Extra ondersteuning gericht op het maken van leeskilometers, waarbij de leerlingen ook gecorrigeerd moeten worden (minimaal 3 keer per week, 20 minuten).

4.1.2 Handelingsgerichte interventies gericht op spellingproblemen

Wanneer een leerling uitvalt op de CITO LOVS spellingtoets (IV/V score) of uitvalt op de methode spellingtoetsen (D/E of M/O score), is direct handelen noodzakelijk.

De volgende stappen worden ondernomen:

- Analyseren op welke categorie de leerling uitvalt (dit kan bijvoorbeeld d.m.v. het Pi-dictee).
- Vermelden in groepsoverzicht en groepsplan.
- Spellingonderwijs volgen in aanpak 1.

- Extra ondersteuning gericht op het kennen, onthouden en toepassen van spellingcategorieën (minimaal 30 minuten per week).
- Extra ondersteuning gericht op het kennen, onthouden en toepassen van eerder aangeboden spellingcategorieën waar de leerling op uit valt.
Voor het aanleren van deze oude categorieën wordt de Alsnog-Herhalen aanpak (A-H aanpak) van Korstanje en Veenstra (2012) gebruikt. Zie hiervoor bijlage 2.

Wanneer er na drie intensieve interventieperiodes nog steeds een **V** score behaald wordt, dan kan er sprake zijn van dyslexie (zie hiervoor paragraaf 4.2).

4.1.3 NT2 leerlingen

Als leerlingen thuis geen Nederlands spreken, ligt het tempo van tweede-taalverwerving (Nederlands) doorgaans beduidend lager dan dat van eerste-taalverwerving. Leerlingen die nog te weinig taalvaardig zijn in het Nederlands, hebben vaak onvoldoende kennis van de klankstructuur (fonologie), woord- en zinsbouw en woordbetekenissen. De specifieke problemen die meertalige leerlingen met bepaalde klanken ervaren, hangen voor een belangrijk deel samen met de taalachtergrond van het kind. Niet in alle talen wordt eenzelfde onderscheid tussen klanken gemaakt.

De fonologische achterstand die ontstaat wordt vaak door gerichte hulp ingelopen. **Over het algemeen hebben allochtone leerlingen gedurende de hele basisschool dan ook expliciete instructie nodig.**

Het kan voorkomen dat allochtone leerlingen (los van mogelijke problemen met de mondelinge beheersing van het Nederlands) specifieke problemen hebben met het aanleren en het accuraat en vlot toepassen van het lezen/spellen op woordniveau. Een specifieke risicogroep hierbij vormen de leerlingen die in hun moedertaal ook fonologische problemen hebben. Om dyslexie te kunnen onderkennen bij meertalige leerlingen is het van belang dat de leerkracht inzicht heeft in hun mondelinge beheersing van het Nederlands en het verloop van het leesleerproces. Als allochtone leerlingen in hun mondelinge taalontwikkeling wel vooruitgang boeken, maar in hun schriftelijke ontwikkeling een stagnatie laten zien, kun we spreken van een specifiek leesprobleem. Als didactische resistentie bij het leren lezen en spellen wordt geconstateerd, is er mogelijk sprake van dyslexie (Scheltinga et al., 2011).

4.2 Leerlingen met vermoedens van dyslexie

Bij vermoedens van dyslexie dient de leerkracht de screeningslijst in te vullen (zie bijlage 3). Deze screeningslijst draagt ertoe bij om te bepalen of er mogelijk gefundeerd sprake is van kenmerken van dyslexie of dat een leerling lees- en/of spellingzwak is. Een ingevulde lijst wordt toegevoegd aan het dossier van de leerling.

Wanneer een leerling kenmerken van dyslexie heeft, kan de leerkracht een afspraak maken met de intern begeleider. Samen zullen zij bepalen of het noodzakelijk is de Dyslexie Screening Test (DST) (Kort et al., 2005) af te nemen. Afname van de DST is mogelijk vanaf midden groep 4. Dit heeft als reden dat er drie opeenvolgende V-scores (bewijs voor didactische resistentie) nodig zijn voor mogelijke verwijzing. Het afnemen en uitwerken van de DST zal de intern begeleider op zich nemen. Dit wordt volgens een stappenplan uitgevoerd:

1. Afname DST door intern begeleider.
2. Leerkracht vult het leerkrachtdeel in het verslag in.
3. Evaluatiegesprek met ouders door intern begeleider.

Het is gewenst dat de groepsleerkracht het gesprek aanwezig is.

4.2.1 Geen kenmerken van dyslexie signaleerd na afname DST

Wanneer na afname van de DST een leerling geen kenmerken van dyslexie blijkt te hebben (PLQ-waarde van 85 en hoger) is er sprake van een spelling- en/of leesprobleem. In hoofdstuk 4.1 is beschreven welke interventies plaats moeten vinden voor deze leerling. Let op: Deze problemen kunnen zeer hardnekkig zijn.

4.2.2 Wel kenmerken van dyslexie gesignaleerd na afname DST

Wanneer na afname van de DST een leerling kenmerken van dyslexie blijkt te hebben (PLQ-waarde van 84 en lager) is er sprake van een verhoogd risico op dyslexie. Verdere verwijzing is noodzakelijk. Dit wordt beschreven in hoofdstuk 5.

5. Verwijzing naar externe instantie

Wanneer bij een leerling de DST is afgenomen en de leerling valt binnen de kenmerken van dyslexie en voldoet aan de criteria van het SDN, verwijzen wij ouders door om vervolgonderzoek te laten verrichten naar dyslexie. Als school mogen wij in dit stadium niet spreken van dyslexie, maar enkel van kenmerken van dyslexie. De diagnose dyslexie kan enkel worden afgegeven door een GZ psycholoog. Voorwaarde voor het geven van een diagnose is dat er geen sprake is van co-morbiditeit. Dit houdt in dat er bij de leerling een andere gedrags- of leerstoornis is vastgesteld.

De school geeft ouders het advies om vervolgonderzoek te laten uitvoeren. Hiervoor dienen ouders zelf contact te zoeken met een instantie.

De instanties die school adviseert voor afname van een vervolgonderzoek zijn:

- RID (Regionaal Instituut voor Dyslexie)
- Stichting Taalhelp
- IWAL

Uiteraard zijn ouders vrij om een andere instantie te zoeken voor een vervolgonderzoek.

5.1 De diagnose van dyslexie

Een diagnose van dyslexie kan op drie niveaus onderscheiden worden, namelijk:

1. **de onderkende diagnose:** Dit niveau heeft betrekking op het vaststellen van dyslexie op basis van een aantal objectief waarneembare kenmerken of symptomen. Bijvoorbeeld leesachterstand in maanden, V-scores op LOVS toetsen.
2. **de verklarende diagnose:** Dit niveau heeft betrekking op het vaststellen van dyslexie op basis van factoren die hieraan ten grondslag liggen. Bijvoorbeeld erfelijkheid, problemen met het werkgeheugen.
3. **de indicerende of handelingsgerichte diagnose:** Dit niveau heeft betrekking op de globale richtlijnen voor een handelingsgerichte aanpak die gebaseerd is op de eerdergenoemde niveaus.

De GZ-psycholoog vermeldt in een dyslexieverklaring zijn bevindingen op het gebied van de onderkende, verklarende en indicerende diagnose.

Leerlingen met een dyslexieverklaring hebben recht op specifieke maatregelen of faciliteiten, zie hiervoor hoofdstuk 6.

5.2 De dyslexieverklaring

Wanneer de GZ-psycholoog een dyslexieverklaring afgeeft, verwacht school een kopie van deze verklaring. Deze verklaring komt in het leerlingdossier en in een map waarin alle dyslexieverklaringen van de leerlingen van de Buitenburg verzameld worden.

Wanneer school in bezit is van een dyslexieverklaring komt de leerling in aanmerking voor dispenserende en compenserende maatregelen zoals Kurtzweil, tevens krijgt de leerling een dyslexiekaart, zie hiervoor paragraaf 6.1.

Een dyslexieverklaring is onbepaald geldig. Het kan wenselijk zijn bepaalde adviezen uit de verklaring na verloop van tijd aan te passen vanwege ontwikkelingen of andere onderwijsbehoeften. Deze aanpassingen zullen terug te zien zijn op de dyslexiekaart.

5.3 Begeleiding door externe instantie

Wanneer de diagnose dyslexie is gesteld, bestaat de mogelijkheid om externe behandeling te volgen. Dit kan door eerder genoemde instanties gedaan worden. Het is van groot belang dat er overleg plaatsvindt tussen leerkracht en externe behandelaar. Dit om een eenduidige lijn te waarborgen, waardoor het leerrendement optimaal wordt.

6. Dyslexie in de klas

Leerlingen met dyslexie ervaren moeilijkheden op het gebied van lezen en/of spelling. Om aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van een leerling, is het belangrijk om gerichte instructie te combineren met dispenserende en compenserende maatregelen. Om deze maatregelen aan te laten sluiten bij de adviezen van de GZ-psycholoog en de onderwijsbehoeften zoals bekend op school, werkt de Buitenburg met een dyslexiekaart.

6.1 Dyslexiekaart

De dyslexiekaart is een kaart met daarop aangegeven welke dispenserende en compenserende maatregelen voor de individuele leerling van toepassing zijn (zie bijlage 4). Deze kaart is in het bezit van de leerling op school. Een kopie hiervan zit ook in het leerlingdossier en in de dyslexie map. In overleg met de leerling, groepsleerkracht en ouders (eventueel intern begeleider) wordt vastgesteld welke maatregelen van toepassing zijn.

6.2 Dispenserende en compenserende maatregelen

Hieronder wordt een opsomming gegeven van mogelijke dispenserende en compenserende maatregelen. Welke van toepassing zijn voor de leerling is terug te zien op de dyslexiekaart.

6.2.1 Dispenserende/compenserende maatregelen bij technisch/begrijpend lezen

- Geen tijdsdruk bij toetsen (zowel methode- als CITO toetsen)
- Audio-ondersteuning bij CITO toetsen / voorlezen methode toetsen
- CITO toets begrijpend luisteren in plaats van begrijpend lezen
- Uitvergroete versie van toetsmaterialen
- Geen onverwachte voorleesbeurten in de klas
- Lezen met een leesmaatje
- Extra leestijd

6.2.2 Dispenserende/compenserende maatregelen bij spelling

- Geen tijdsdruk bij toetsen (zowel methode- als CITO toetsen)
- Audio-ondersteuning bij CITO toetsen / voorlezen methode toetsen
- Uitvergroete versie van toetsmaterialen
- Werken op de computer (eventueel met behulp van spellingcontrole)
- Bij toetsmomenten alleen beoordelen op categorie
- Aanpassing in werkboek: alleen categorie-opdrachten en werkwoordspelling, aangevuld met software en automatisering van klank-tekenkoppeling (en omgekeerd)
- Herhalingsfout geldt als één fout
- Gebruik van uitlegkaart/spiekschrift (ook tijdens toets)

6.2.3 Dispenserende/compenserende maatregelen bij overige vakken

- Geen tijdsdruk bij toetsen (zowel methode- als CITO toetsen)
- Audio-ondersteuning bij CITO toetsen / voorlezen methode toetsen
- Uitvergroete versie van toetsmaterialen
- Topo: Mondeling afnemen van toetsen
- Topo: gebruik van een spiekblad (overzicht van plaatsen die ingevuld moeten worden op de kaart)
- Engels: schrijffouten worden niet meegerekend in de beoordeling
- Rekenen: gebruik van tafelkaart en/of rekenmachine

- Taal: stel opdrachten inkorten en/of gebruik van computer
- Zaakvakken: extra leestijd/ lezen met een leesmaatje

6.2.4 Hulpmiddelen

- Woordenboeken
- Daisy-speler
- Computer met spellingcontrole
- ICT ondersteunende middelen

6.3 **Leerkrachtgedrag**

De rol van de leerkracht op het gebied van acceptatie en begeleiding van een leerling met dyslexie, is heel belangrijk. Naast het dagelijks effectieve en doelgerichte onderwijsaanbod, zijn er voor dyslectische leerlingen nog andere aandachtspunten. Hieronder worden een aantal aandachtspunten genoemd waarmee de leerkracht rekening dient te houden in relatie tot de dyslectische leerling.

- Realiseer je dat dyslectische leerlingen langzamer reageren op klassikaal gestelde vragen, ze hebben soms woordvindingsproblemen
- Wees alert op motivatie problemen bij dyslectische leerlingen
- Biedt lesstof zoveel mogelijk samenhangend aan (kapstokjes)
- Dyslectische leerlingen hebben moeite met het overschrijven van lesstof van het bord in hun schrift
- Maak gebruik van de verschillende zintuigen
- Corrigeer niet door foute woorden heen, maar schrijf het hele woord foutloos erbij
- Realiseer je dat dyslectische leerlingen niet alleen problemen ervaren op het gebied van lezen en/of spelling, maar ook op andere vakgebieden en op sociaal-emotioneel gebied
- Structureer het leergedrag van de leerling. Hoe pak je het aan, wat zijn de denkstappen enz.
- Wees je bewust van het feit dat elke dyslectische leerling anders is. Het is dus niet de bedoeling dat er voor elke leerling hetzelfde oefenpakketje wordt samengesteld. Blijf naar de onderwijsbehoeften van leerlingen kijken.

7. Samenwerking ouders en school

7.1 Gesprekkencyclus

Stap 1:

- De leerkracht signaleert lees- en/of spellingproblemen. Hij/zij past in overleg met ouders het onderwijs op de behoefte van de leerling aan. Dit is terug te zien in het groepsoverzicht en in de groepsplannen. De intern begeleider wordt door de leerkracht tijdens de groepsbespreking op de hoogte gesteld.

Stap 2:

- Er is geen of weinig ontwikkeling op het gebied van lezen en/of spelling na twee HGW-periodes. De signaleringlijst (zie bijlage 3) wordt zowel door ouders als door de leerkracht ingevuld. Deze wordt besproken met ouders. Uit dit gesprek moet duidelijk worden of de DST (Kort et al., 2005) wordt afgenomen.
 - a. DST wordt niet afgenomen: In groepsplan en groepsoverzicht blijft de leerkracht aansluiten bij onderwijsbehoefte van leerling. In overleg met ouders worden individuele doelen gesteld. Ouders krijgen advies over hoe ze thuis kunnen ondersteunen. Regelmatig contact met ouders blijft belangrijk.
 - b. DST wordt wel afgenomen: zie stap 3.

Stap 3:

- De signaleringslijst heeft reden gegeven tot afname DST. Deze wordt afgenomen door de Ib-er. Met ouders, leerkracht en ib-er worden de resultaten besproken.
 - a. Uit de DST resultaten blijken geen dyslectische kenmerken bij de leerling aanwezig te zijn: In het groepsplan en groepsoverzicht blijft de leerkracht aansluiten bij onderwijsbehoefte van leerling. In overleg met ouders worden individuele doelen gesteld. Ouders krijgen advies over hoe ze thuis kunnen ondersteunen. Regelmatig contact met ouders blijft belangrijk.
 - b. Uit de DST resultaten blijken wel dyslectische kenmerken bij de leerling aanwezig te zijn: Ouders krijgen het advies om voor verder onderzoek naar een externe instantie te gaan (zie hoofdstuk 5).

Stap 4:

- De gegevens uit het extern onderzoeksrapport worden besproken met de leerkracht, ib-er en ouders. De school krijgt een kopie van het rapport. In dit gesprek worden de onderwijsbehoefte van de leerling vastgesteld. Ouders krijgen advies over hoe ze thuis kunnen ondersteunen. De leerkracht verwerkt dit in het groepsplan en groepsoverzicht.

Stap 5:

- De leerkracht heeft een gesprek met de betreffende leerling om te bepalen welke onderwijsbehoeften, zoals beschreven op de dyslexiekaart, er zijn. Gezamenlijk wordt de dyslexiekaart ingevuld. Deze wordt voor een periode van drie weken uitgetoetst in de klas.

Stap 6:

- Na drie weken vindt er een gesprek plaats tussen ouders, leerkracht en leerling over het gebruik van de dyslexiekaart. Eventuele aanpassingen worden gedaan. Deze zijn terug te vinden in het groepsoverzicht en groepsplannen en worden door de leerkracht teruggekoppeld aan de ib-er.

7.2 Ouders als ondersteuners

Ouders kunnen thuis veel doen om de leesontwikkeling van hun kind te stimuleren als dit op een ontspannen manier gaat. Het gaat niet alleen om wat ouders doen, maar vooral ook de manier waarop. Het is van belang dat de leerkracht uitlegt en laat zien hoe ouders met hun kind kunnen lezen.

Ouders kunnen thuis voorlezen en samen boeken en tijdschriften lezen met hun kind. Daarbij is het van belang dat een kind een keuze heeft uit een breed assortiment aan leesmateriaal. Steeds bibliotheken hebben een Makkelijk Lezen Plein. Op zo'n plein is lees-, beeld- en oefenmateriaal beschikbaar dat speciaal geselecteerd is voor leerlingen die moeite hebben met lezen. Op de site www.makkelijklezenplein.nl staan tips voor ouders en een overzicht van favoriete leesboeken die het meest worden uitgeleend. Met behulp van bestaande woordspelletjes, bijvoorbeeld scrabble en galgje, kunnen op speelse wijze decodeervaardigheden worden geoefend.

Hulp van ouder heeft alleen zin als zij een actieve rol willen spelen bij het verbeteren van de leesontwikkeling van hun kind. Vier keer per week een kwartier met volle aandacht aan het werk met het kind is effectiever dan één keer per week een uur.

De begeleiding op school en thuis moet in elkaars verlengde liggen. Dat betekent dat er continu afstemming tussen beide moet zijn. De school is en blijft verantwoordelijk voor het al dan niet slagen van de lees- en spellingbegeleiding; de ouders kunnen daar slechts een ondersteunende rol in vervullen (Scheltinga et al., 2011).

8. Van groep 8 naar het voortgezet onderwijs

8.1 Eindtoets

Er is bij CITO een speciale editie van de eindtoets voor dyslectische leerlingen beschikbaar. Dyslexieverklaring is hiervoor verplicht.

CITO biedt verschillende mogelijkheden om dyslectische leerlingen te ondersteunen tijdens de eindtoets:

1. Alle opgaven staan op een audio cd die door de leerlingen individueel wordt gebruikt.
2. Voor dyslectische leerlingen zijn er zwart-wit versies beschikbaar.
3. Er zijn vergrote versies.
4. Dyslectische leerlingen kunnen extra tijd krijgen voor de eindtoets. De leerkracht bepaalt zelf hoeveel tijd de leerling krijgt.

Welke ondersteuning(en) van toepassing is op de leerling, wordt in overleg met ouders, leerling, leerkracht en ib-er bepaalt.

De inhoud van de eindtoets is hetzelfde voor dyslectische leerlingen als voor de overige leerlingen van groep 8, alleen de afname verloopt anders (Scheltinga et al., 2011).

8.2 Overdracht naar het voortgezet onderwijs

Voor de overdracht naar het voortgezet onderwijs zijn de volgende dingen van belang:

- Hoe de leerling er met betrekking tot zijn leervorderingen voor staat.
- Welke extra hulp de leerling tot nu toe geboden is en met welk effect.
- Hoe de lees- en spellingvaardigheden van de leerling zich de laatste jaren hebben ontwikkeld.
- Of, en zo ja hoe, de lees- en/of spellingproblemen van de leerling verder doorwerken in andere vakken en in het gedrag van de leerling.
- De basisschool geeft een overzicht van de compenserende maatregelen die de school de leerling heeft geboden.
- Indien een dyslexieverklaring is afgegeven is het raadzaam een kopie toe te voegen tijdens de warme overdracht, als ouders en leerling hiervoor toestemming voor geven. Hetzelfde geldt voor de dyslexiekaart.

Literatuurlijst

Berkers, I. (n.d.). *Grip op Lezen*. 's Hertogenbosch: Malmberg.

Bijlhout, M., Menne, J & Zouw, K. van der (n.d.). *Kleuterplein*. 's Hertogenbosch: Malmberg.

Koekebacker, E., Linden, S. van der, Smolders, J. & Struiksma, C. (n.d.) *Estafette*. Tilburg: Zwijsen.

Korstanje, M. & Veenstra, T. (2012). *Spelling op z'n best. Zeven bouwstenen voor effectief spellingonderwijs*. Amersfoort: CPS.

Kort W., Schittekatte, M., Bos, K.P. van den, Vermeir, G., Lutje Spelberg, H.C., Verhaeghe, P. & Wild, S. van der (2005). *Dyslexie Screening Test*. N.P.

Mommers, C., Verhoeven, L., Koekebacker, E., Linden, S. van der, Stegeman, W. & Warnaar, J. (n.d.). *Veilig Leren Lezen*. Tilburg: Zwijsen.

Scheltinga, F., Gijssel, M., Druenen, M. van & Verhoeven, L. (2011). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie. Groep 5-8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Stapel, P. (n.d.). *Spelling in Beeld*. Tilburg: Zwijsen.

Bijlage 1: Continuüm van zorg

Bijlage 2: A-H aanpak

De AH-aanpak in drie sessies (Korstanje & Veenstra, 2012):

Sessie 1: Het herkennen van de categorie en het verwoorden van de strategie (aanpak).

- Dit modelen wordt door de leerkracht gedaan. Tijdens deze eerste sessie schrijven leerlingen niet, maar oefenen ze zonder pen en papier door te verwoorden.

Sessie 2: De aanpak wordt herhaald, maar nu worden de woorden ook geschreven.

- De leerkracht herhaalt kort sessie 1. Bij ieder woord benoemen de leerlingen de denkstappen en schrijven zij het woord op.

Sessie 3: Herhaling van de aanpak.

- De leerlingen noemen vervolgens om de beurt voorbeeldwoorden bij de categorie. De denkstappen worden verwoord en het woord wordt opgeschreven.

Zie voor een uitgebreidere beschrijving het boek *Spelling op z'n best. Zeven bouwstenen voor effectief spellingonderwijs* van Korstanje en Veenstra (2012, p. 67-70).

Bijlage 3: Screeningslijst**Screeningslijst lees- en/of spellingproblemen**

Naam Kind:.....

Geboortedatum:.....

Groep:..... Leerkracht:.....

Datum invullen:.....

A. Toetsscores

	Ja	Nee	Weet ik niet
Cito LOVS			
1. Is er minimaal drie keer achtereenvolgens sprake van een IV of V score?			
Spelling			
Technisch lezen (leestempo)			
Begrijpend lezen			
Methodegebonden toetsen			
2. Maakt de leerling doorgaans meer dan de helft van de opgaven van de methodetoetsen fout?			
Spelling			
Technisch lezen (vloeiend en vlot)			
Begrijpend lezen			

B. Kindgedrag

	Ja	Nee	Weet ik niet
3. Het kind heeft lang moeite gehad met het onthouden van de namen van de week			
4. Het kind heeft lang moeite gehad met het snel benoemen van de kleuren			
5. Het kind heeft lang moeite gehad met de begrippen <i>links en rechts</i>			
6. Het kind heeft moeite met het onthouden van namen van klasgenoten.			
7. Het kind heeft moeite met het leren van gedichtjes en liedjes			
8. Het kind heeft moeite met het vinden van de juiste woorden in gesprekken			
9. Het kind kan zich moeilijk concentreren tijdens lezen			
10. Het kind heeft een slordig handschrift/werkverzorging			
11. Het kind kan zijn/haar werk niet goed plannen/structureren			
12. Het kind vindt het moeilijk om zijn/haar werk te controleren en corrigeren			

C. Ontwikkeling m.b.t. lezen en/of spelling

	Ja	Nee	Weet ik niet
13. Het kind leest vaak spellend en/of radend			
14. Het kind vindt de klank-tekenkoppeling en teken- klankkoppeling moeilijk			
15. Het kind vindt lezen niet leuk			
16. Het kind kan beter begrijpend luisteren,			

dan begrijpend lezen			
17.Het kind heeft tot nu toe voldoende extra hulp gekregen bij zijn/haar ontwikkeling op het gebied van lezen/spelling			
18.Ondanks geboden extra hulp is er bij het kind sprake van geen of geringe ontwikkeling op het gebied van lezen en spelling			
19.Het kind verwardt tekens die op elkaar lijken of bijna hetzelfde klinken (bijv. b/d)			
20.Het kind schrijft fonetisch (woorden schrijven zoals ze klinken)			
21.Het kind schrijft niet graag een opstel, verhaal of verslag			
22.Het kind kan de aangeleerde lees- en spellingcategorieën niet toepassen			

D. Overige

	Ja	Nee	Weet ik niet
23.Het kind heeft moeite met hoofdrekenen en tafels			
24.Het kind heeft weinig feitelijke kennis (bijv. jaartallen)			
25.Het kind presteert beter op andere vakgebieden dan lezen en spelling			
26.Het kind ervaart zijn lees- en spellingprobleem als vervelend en dit belemmert hem/haar			
27.Het kind is gediagnosticeerd op een andere problematiek dan lezen en/of spelling (bijvoorbeeld: ADHD, autisme, dyscalculie, enz.)			
28. In de directe familie van het kind is er sprake van lees- en spellingmoeilijkheden			
29. In de directe familie van het kind is er sprake van gediagnosticeerde dyslexie			

Bijlage 4: Dyslexiekaart**Voor mij is geregeld:**

(alleen de aangekruiste aanpassingen gelden)

Cito toetsen:	☐ Audio-ondersteuning / voorlezen van de toetsen: ☐ alle Cito toetsen ☐ Cito begrijpend lezen ☐ Cito rekenen ☐ Cito studievaardigheden ☐ Cito spelling deel 2 ☐ Extra tijd voor het maken van de toets ☐ Vergrote versie van de toets ☐
Methode toetsen	☐ Audio-ondersteuning / voorlezen van de volgende toetsen: ☐ ☐ Extra tijd voor het maken van de toets ☐ Mondelinge afname van de volgende toetsen: ☐ ☐ Vergrote versie van de toets ☐ Gebruik van spiekblad tijdens topo toets ☐ Bij toetsmomenten alleen beoordelen op aangeboden categorie
Technisch/begrijpend lezen:	☐ Geen onverwachte voorleesbeurten in de klas ☐ Lezen met een leesmaatje ☐ Extra leestijd ☐ Auditieve ondersteuning bij begrijpend lezen ☐ Vergrote teksten bij begrijpend lezen ☐
Spelling:	☐ Aanpassing werk: categorieopdrachten en werkwoordspelling ☐ Herhalingsfout = 1 fout ☐ Bij nakijken wordt alleen op aangeboden categorie verbeterd ☐ Gebruik van uitlegkaarten/spiekschrift ☐ Dictees op computer m.b.v. spellingcontrole ☐ Engels: schrijffouten worden niet meegerekend ☐
Rekenen:	☐ Tafelkaart (ook bij toetsen) ☐ Rekenmachine (ook bij toetsen) ☐
Taal:	☐ Gebruik van computer ☐ Stelopdrachten ingekort ☐
Zaakvakken:	☐ Extra leestijd ☐ Lezen met een leesmaatje ☐
Huiswerk:	☐ Topo: toets wordt mondeling afgenomen ☐ Topo; de kaart wordt vergroot (huiswerk en toets) ☐ De hoeveelheid huiswerk wordt beperkt ☐
Materiaalgebruik:	☐ ICT ondersteuning (bijvoorbeeld: speciale software) ☐ woordenboek ☐